

TOIMITTAJAT

SEPPÖ TIIHONEN

SILTALA

MARITTA POHLS

JUHA KORPPI-TOMMOLA

PRESI- DENTTI JOHTAA

SUOMALAISEN
VALTIOJOHTAMISEN
PITKÄ LINJA

Presidentti johtaa. Suomalaisen valtiojohtamisen pitkä linja. Toimittaneet Seppo Tiihonen, Maritta Pohls ja Juha Korppi-Tommola. Siltala 2013.

Millaisia johtajia Suomen presidentit ovat olleet? Kuinka sotaa käyvän maan tai vallankaappausyrityksen torjuneen presidentin tapa johtaa eroaa vakaissa oloissa toimivan valtionpäämiehen toiminnasta? Juristin tai sosiologin koulutuksen saanut presidentti on nähnyt tehtävänsä eri lailla kuin sotilaskoulutuksen saanut presidentti. Myös presidenttien luonne-erot ovat vaikuttaneet heidän johtamistyyliihinsä: karismaattiset johtajat ovat toimineet toisin kuin pidättyvät, muotoja korostaneet valtionpäämiehet.

Presidentti johtaa -kirjan ansioituneet kirjoittajat paneutuvat kukin yhden presidentin uraan, ajatteluun ja johtamisen tapaan. Lisäksi teos sisältää laajan katsauksen valtiolliseen johtamiseen maamme historian eri vaiheissa.

Kirjoittajat:

Valtiotieteen tohtori Seppo Tiihonen

Professori Jukka Kekkonen

Dosentti Erkki Vasara

Professori Martti Häikiö

Dosentti Tytti Isohookana-Asunmaa

Professori Henrik Meinander

Valtiotieteen tohtori Pekka Visuri

Filosofian tohtori Lasse Lehtinen

Filosofian tohtori Timo J. Tuikka

Dosentti Mikko Majander

Professori Raimo Väyrynen

Dosentti Teija Tiilikainen

Yhteiskuntatieteiden maisteri Unto Hämäläinen

Ote Seppo Tiihosen artikkelista

Johtamisen tyyli

K. J. Ståhlbergin johtamisen tyyllissä heijastuu hänen persoonallisuutensa. Hän oli luonteeltaan älyllinen ihminen ja siihen kuului kyky katsella asioita viileästi eri kannoilta, tasapainoisesti, suhteellisuudentajua soveltaen, järkkymättä ja myös rohkeasti. Häntä pidettiin logiikassaan terävänä ja hänen temperamenttiaan

luonnehdittiin hillityksi ja jopa jäykäksi. Hän kykeni hallitsemaan tuntemuksensa jopa siinä määrin, että hänen persoonallisuuttaan on sanottu sulkeutuneeksi. Ehdoton laillisuus kuului myös Suomen ensimmäisen presidentin luonteenomaisiin piirteisiin. Analyttisyys ja tiukka asiassa pitäytyminen luonnehti häntä.

Ståhlbergin johtajuutta luonnehdittiin edellä manageriaaliseksi. Häntäkin paremmin luonnehdinta sopii hänen seuraajaansa, Lauri Kristian Relanderiin. Hän sekaantui hallituksen kaikkien pienimpienkin asioiden käsittelyyn. Suurten linjaratkaisujen teossa Relander turvautui läheisimpien neuvonantajien tukeen. Tällöinkin hän piti oman päänsä ja teki ratkaisuja, jotka heikensivät valtion auktoriteettia ja osoittautuivat myöhemmin virheiksi. Hän ei kyennyt puolustamaan sitä demokraattista oikeusvaltiota, joka oli Ståhlbergin johtotähtenä. Manageripresidenttinä Relander ei osannut erottaa suuria ja pieniä asioita toisistaan.

P. E. Svinhufvud valittiin presidentiksi Relanderin vastakohtana, karismaattisena kansakunnan pelastajana. Hänellä oli siihen hyvät edellytykset, sillä hänet muistettiin itsenäisyysenaatin puheenjohtajana, Suomen ensimmäisenä valtionhoitajana ja Siperiaan karkotettuna tuomarina. Hän oli aktiivinen suojeluskuntalainen ja huippuampuja, ulkoiselta olemukseltaan kansanmies, joka saattoi rakentaa johtamisen tyyliinsä entisten saavutusten kultaamalle pohjalle. Hänen kauttaan mielikuva presidentistä kaukaisena ylhäisenä "herrana" muuttui, sillä presidenttinä Svinhufvud ei muuttanut tyyliään. Hän pukeutui muodollisuuksista vapaasti, puhui kansanomaisen suorasukaisesti ja jatkoi suojelukuntalaisena ampumista. Rouva Ellen Svinhufvud teki työtä miehensä rinnalla tuoden presidentinlinnaa kangaspuut. Presidentin johtamisen tyyli sopi hänestä esitettyyn mielikuvaan vaatimattomasta, mutta rehdin jyrkästä maaherra Vibeliuksesta. Toisaalta kansanmiesluonnehdinnasta seurasi, että hän johti maata kuin isäntä, joka ei neuvottele. Hän ei osoittanut minkäänlaista parlamentaarista nöyryyttä vaan ilmensi lujakätistä isännän auktoriteettia.

Kyösti Kalliota kutsuttiin jo aikoinaan kansanomaisesti talonpoikaispresidentiksi. Hän onkin Suomen ensimmäinen ilman akateemisen koulutuksen tukea valtiollisen johtamisen ylimmille tasoille noussut ammattipoliitikko. Poliittisen toiminnan kaikki askelmat ja asetelmat tuntevana henkilönä Kallio osasi valita parlamentaarista demokratiaa kunnioittavan johtamisen tyylin. Hän symboloi toimeenpanovaltaa jyrkästi ja kansanomaisesti, niin kuin talonpoika omaa taloansa.

Risto Rytilä oli taustastaan johtuen erinomaiset edellytykset johtaa valtakuntaa vahvan henkilökohtaisesti, mutta samalla poliittisen eliitin yläkerroksen kanssa kollektiivisesti. Älykkäänä, todellisuudentajuksena ja kokeneena johtajana Ryti kykeni erottamaan isot ja pienet asiat toisistaan ja toimimaan vastuuntuntoisesti. Hän hallitsi hermonsä vaikeissa tilanteissa ja kykeni tekemään selkeitä, tosiasioille perustuvia rationaalisia tilanteenarvioita ja päätöksiä, joihin ei sekoittunut tunne- ja toiveajattelua. Näiden ominaisuuksien johdosta häntä voidaan pitää samaan aikaan valtiojohtamisen ylimpänä linjanvetäjänä, mutta myös sotaa käyvän Suomen operatiivisena johtajana.

Gustaf Mannerheim valittiin presidentiksi sodan häviön hetkellä. Hän saavuttanut jo sisällissodan jälkeisessä tilanteessa ja valtionhoitajakautensa aikana karismaattisen johtajan ja sankarin aseman. Häntä pidettiin kaukokatseisena, itsenäisenä ja voimakkaana johtajana, jolla oli myös huomattavaa laskelmointikykyä ja poliittista lahjakkuutta. Presidenttikautensa alussa Mannerheim piti johtajuuden langat käsissään, sillä hän ei tuntenut sodan ajan rauhanoppositiosta politiikan johtopaikalle nousseita poliitikkoja. Irrrotettuaan Suomen sodasta Mannerheim jätti politiikan operatiivisen johtamisen pääministeriksi nousseelle Paasikivelle, jota kohtaan hän tosin tunsu vanhastaan epäluuloa. Keskeisimpänä syynä tähän oli Paasikiven hermojen heikko kestävyys kriisitilanteessa.

Tuntien oman korkean koulutuksensa, ahkeruutensa, kokemuksensa, osaamisensa ja vastuuntuntonsa antamat erinomaiset edellytykset presidentin virkaan J. K. Paasikivi johti valtakuntaa niin kuin hyväksi näki. Hän hallitsi Suomea kuin hengen aristokraatti, mutta karun asiallisesti ilman loistavaa retoriikkaa. Poikkeuksellisen korkean ikänsä, pitkän poliittisen uransa ja kiistattoman osaamisensa perusteella hänen itsekeskeiset ominaisuutensa pääsivät korostumaan ajoittain jopa yli tarpeellisten mittojen. Hän toimi kuitenkin aina työteliäisyyteen, kovaan realismiin ja optimistiseen pessimismiin perustuvan tietoisuuden pohjalta. Tuntiessaan poliittisen tilanteen realiteetit ja hallitsemisen salaisuudet sekä osatessaan erottaa suuret ja pienet asiat toisistaan hän oli vakuuttunut omasta korvaamattomuudestaan muutosjohtajana. Suomen oli luotava luottamukselliset suhteet Neuvostoliiton kanssa.

Urho Kekkosen johtamistyylin keskeiset elementit olivat valtiollisen johdon poikkeuksellisen tiukka keskitys presidentin käsiin virallisen valtiokoneiston sisällä sekä vaikutusvallan ulottaminen puolueisiin, talouteen ja yhteiskuntaa epävirallisten verkostojen avulla. Kekkosen tapa johtaa ulkopoliittikkaa ja erityisesti hoitaa Neuvostoliiton suhteita oli valtakunnan suurimpia salaisuuksia. Hän nousi yli muiden käskyjä ja kieltoja jakelevaksi johtajaksi. Kekkosen käyttöön ottamaan salaisen johtamismallin tunsivat vain muutama presidentin lähipiirin luotettu neuvonantaja – jos hekään. Kekkonen johti Suomea ulospäin suljetusta pisteestä.

Mauno Koiviston nousuun presidentiksi Kekkosen jälkeen sisältyi kansaliikkeen piirteitä. Se näkyi parhaiten Koiviston saamassa ylivoimaisessa äänimäärässä. Koiviston poliittinen johtamistyyli sisälsi suggestiivisia piirteitä, mutta oli lopultakin poikkeuksellisen henkilökohtainen ja eristäytyvä. Hänen tyyliinsä oli kiertelevä ja kaarteleva, mistä syystä sen mahdollisista piilotavoitteista oli vaikea saada otetta. Pitkäaikaisen pääministeri Kalevi Sorsan mukaan Koivisto oli kaukopartiomies, joka tähtäsi kauas, ei paljon hiiskunut tavoitteistaan, iski rajusti, häipyi ja peitti jälkensä.

Martti Ahtisaari on ensimmäinen presidentti, joka valittiin presidentiksi suoralla kansanvaalilla. Tämän seurauksena hän halusi muuttaa johtamisen tyyliä. Hän piti yhteyttä kansaan sekä välillisesti erilaisten järjestöjen kautta että maakunta-, kunta- ja muilla vierailujen avulla. Tämä ei herättänyt erityistä vastakaikua eduskuntapiireissä, mutta hänen kannatuksensa kansalaisten keskuudessa oli varsin korkea. Sitä auttoivat hänen leppoisa maanläheinen mutkattomuutensa, valmiutensa pitää yhteyttä tavallisiin ihmisiin sekä mestarillinen taito suoriin sosiaalisiin kontakteihin eri ihmisten kanssa. Ahtisaari piti presidenttiyttä paljon arkipäiväisempänä asiana kuin perinteinen mustissa autoissa turvamiesten piirittämänä liikkuva eliitti. Hän pyrki muuttamaan presidenttiyttä valtajärjestelmän symbolista enemmänkin kansan ja kansalaisyhteiskunnan vertauskuvaksi. Kansalaisilta saamastaan poliittisesta tuesta huolimatta Ahtisaari huomasi epäonnistuvansa Helsingin eliitin keskuudessa. Valtiollisen johtamisen uudistaminen ei ottanut tulta. Kun Helsingin mediakaan ei ymmärtänyt hänen uudenlaista johtamisyrittämistään, presidentti päätti olla asettumatta ehdolle seuraavalle presidenttikaudelle.

Tarja Halosen presidenttiys poikkesi aiemmista. Hänellä ei ollut tukenaan aiempien presidenttien vahvoja valtaoikeuksia. Halonen ei kuitenkaan tyytynyt mukisematta siihen valtiosäännön ja valtiollisen käytännön kautta luotavaan tulkintaan, jota

perustuslain säätäjät tarkoittivat. Hänen presidenttiyttään leimasivat presidentin aseman puolustus ja taistelu valtiollisesta johtajuudesta pääministerin kanssa. Tämä taisteluasenne toi Halosen presidenttiyteen tiettyä kitkeryyttä, kireyttä ja arvaamattomuutta. Sen kokivat erityisesti presidentin lähin hallinto sekä ulkopoliitiikan ja valtiojohtamisen ylimmällä tasolla toimivat instituutiot. Joutuessaan luopumaan presidentin perinteisistä valtaoikeuksista ja jakamaan ulkopoliittisen johtovallan valtioneuvoston kanssa Halosen oli yritettävä johtaa valtiota ja pyrkiä ylläpitämään luottamusta ja uskoa presidentin instituutioon verkostojen ja mielipiteen avulla. Kun myös parlamentaristisen hallitusmallin kannattajat pitivät kiinni omista kannoistaan, presidentti saattoi tuntea, että hänen taistelunsa presidentti-instituution puolesta yhdistettiin väärin ja tarkoituksellisesti hänen persoonaansa.

Sauli Niinistö on selkeästi pyrkinyt tekemään eron edeltäjänsä johtamistyyliin. Hän on ottanut esille lähellä kansalaisten arkea olevia asioita ja tehnyt konkreettisia aloitteita ja toimenpiteitä. Hän on selvityttänyt syrjäytyneiden nuorten asemaa sekä esimerkkiä näyttääkseen esittänyt presidentin palkan alentamista ja sijoittanut innovaatioyritykseen. Hän on myös ottanut kantaa hallitukselle kuuluviin asioihin. Pysyttävyydellä erossa yleisistä arvojohtajuuteen kuuluvista korulauseista muistuttavista periaatteista hänen johtamistyyliinsä on pakottanut kansalaiset miettimään presidentin perimmäisen sanoman sisältöä. Mitä presidentti todella haluaa sanoa? Niinistön on Koiviston tavoin tarkan talouden miehenä nostanut esille perisuomalaisia arvoja. Ne ovat menneet hyvin läpi finanssikriisin jälkeisinä aikoina.